

ՄԱՌԱՅԻՄ

ՀԱՔԱԹԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌԳԱՅԻՆ ԲԱՆԿԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԵՌԵՎԱՆԻ ՍՏԱՆԻՍԼԱՎ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԵՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ԵՐԵՎԱՆ 25 ՄԱՅԻՍ

1855

Խ.Ի. 65

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Իսթրապատիւ Բէշտ փաշայի որդի Ալի Ղալիպ փաշային կիրակի օր Արքունի հրաման եղաւ որ դարձեալ Արքարութեան բարձրագոյն Ատենը նըստի իբր խորհրդական անդամ. նոյնպէս Տէրութեան նախարարաց ժողովն ալ նստեալ թողութեան ունի:

— Երկուշաբթի օր Պէյօղլուի զինուորանոցի զինացի հրապարակին մէջ մեծ զօրակրթութիւն կատարուեցաւ, ուր տեղ ժողովում էին Մայրաքաղաքի մէջ գտնուած իշխանական զինուորներուն զանազան գումարերը:

1) Եւթիմու Սուլթանը և մեծագոր Տէրութեան բոլոր նախարարները ներկայ գտնուեցան, ինչպէս և հետաքրքրելի ժողովուրդ մեծ բազմութիւնը:

— Երրորդ օր Ս. Տէրագ խնդրոյն վերաբերեալ երկու իշխանական հրովարտականքը որոց բարձրագոյն դուռը յունաց պատրիարքներուն ներկայութեանը կարդացուիլը և մէյնէկ օրինակը Ռուսիոյ և Գաղղիոյ դեսպաններուն յղուելը ասկէ առաջ յիշատակած էինք, յարդոյ հասարակութեան հետաքրքրութեանը իրաւապէս արժանի ըլլալուն համար, այս անգամ կը փութամք անոնց թարգմանութիւնը այս տեղս հրատարակելու ի տեղեկութիւն սիրելի ազգիս, որով այս մասին մեր անցեալ տարուան խոստումն ալ կատարած կըլլամք:

— Բէշտի վերջին օրերը (ապրիլի 29) Երուսաղէմայ կառավարչին, Գառնին (գաւառաւորին) և ուրիշ Օսմանեան պաշտօնէից զինուած իշխանական հրովարտական թարգմանութիւնն է հետեւեալը (Ստորական սկզբնաւորութեան խօսքերէն ետքը):

«Այս քննադիւ իւր էփէլին վերջին օրերը Բէշտ, Բաշա, և այլոց առհասարակ պաշտօնէիցը (որ Երուսաղէմայ և ընթացիկ Սուրբ տեղեաց վրայօք Յունաց և Լատինաց մէջ տեղի ունեցած անհամաձայնութիւնները վերջացնելու պաշտօնը ունիք), խորհած իշխանական հրովարտական քանի մը յօդուածոցը միտքը ազգէ չի հասկցուելով երկրայութիւններ և հակաձուլութիւններ ծագիլը խնայանք: Ընդ մեր բարձրագոյն կամքը յիշեալ իշխանական հրովարտական նըստաստի ի գործ, զինք ըլլալով, գործը, մեր հրամանաւր նորէն քննուեցաւ նախարարաց ժողովին մէջ, որուն որոշումը նոյն հրովարտական

տակին միտքը հետեւեալ 8 յօդուածով կը բացատրէ:

«Ինչպէս Բէշտի հեղեղեցու մեծ դրան բանալի մը Լատինացոց շնորհուեցաւ, բայց ասիկայ անոնց ի վաղուց հետէ ունեցած նոյն եկեղեցիին անցնելու իրաւունքին հետեւութիւն մըն է, և իրենց իշխանութիւն չի տար որ անոր մէջ եկեղեցական արարողութիւններ կատարեն, կամ Յունաց հետ կալուածոց իրաւանց մասնակից ըլլան, որովհետեւ յիշեալ բանալին անոնց շնորհուած ժամանակը այժմեան վիճակը ամենեւին փոփոխելու դիտաւորութիւն մը չէ եղած: Ինչ եկեղեցիին անցնելու մասին և թէ ուրիշ բանի մը համար:

«Ինչպէս զայն դուռնապանը, ինչպէս և առաջ, Օսմանեան հայտակ Զոյն քահանայ մի ըլլալու է, որն որ այսուհետեւ իրաւունք ունեցողներուն արգելք չի պիտի ըլլայ որ այն դուռնէն անցնին:

«Ինչպէս ինչ եկեղեցիին մէջ գտնուած քարայրին վրայի աստղին տեղը, որ 1847 ին անկայտ եղած էր, ուրիշ մը ձիւղ առաջնոյն նման դնել տուի, ամեն տեսակ առաքելութիւնները վերջացնելու համար, միանգամայն Բրիտանեայ ազգին վրայ ունեցած սիրոյս յիշատակին հասարակաց նշան մը ըլլալու համար: Եւս պարագայի յատուկ կամ նոր իրաւունք մը չի տար Բրիտանեայ ժողովուրդը ներքէն և մէյնէկուն, և երբեք ամենեւին փոփոխութիւն մը բերելու չէ:

«Բրիտանեայ ժողովուրդները որ իրաւունք ունին Սուրբ Աստուածածնայ գերեզմանին այցելութիւն ընելու և կրօնական պաշտօն կատարելու, այդ իրաւունքը ամեն օր ի գործ դնելու եւն: Զոյնները ամեն առաւ արեւու ծագած ժամանակը պիտի սկսին (բայց այն պայմանաւ որ միւս ժողովուրդներուն ալ արգելք չըլլան իրենց այցելութիւնը կամ կրօնական արարողութիւնները կատարելու), անոնցմէ ետքը Հայերը և անոնց ետէ Լատինները պիտի գան, և իւրաքանչիւր ժողովուրդեան արարողութիւնները մէկ ու կէս ժամ պիտի բլեն: Եւս կարգադրութիւնը իշխանական կառավարութեան հրամանաւր եղած է:

«Ինչպէս զինք գիւղին մէջ Լատինաց վանքին կից երկու պարտեզներ, ինչպէս և առաջ, Յունաց և Լատինաց տեսութեան ներքէ պիտի ըլլան, որոնք մինչև հիմայ եղածին պէս հաւասարութեամբ պիտի վայելին, և անոնց մէկ ժողովուրդեան միւսայն վրայ նախարարութեան իրաւունք ունենալուն:

«Ըստ որում ամենեւին ժողովուրդեան մը վերջագրեալներէ զատ, ուրիշ արտօնութիւն մը շնորհուած չէ պաշտօնական հրովարտականքով, այժմեան վիճակը անփոփոխ պիտի մնայ, և Յունաց, Լատինաց և Հայոց, Երուսաղէմ ունեցած ուխտատեղիները ամեն ալ յաւիտեան հիմնական վիճակին մէջ մնալու եւն:

— Եւս ինչպէս վերջին օրերը (29 ապրիլ 1853) հետեւեալ իշխանական

հրովարտակիր զինուորացի Պաղեստինի և անիէ կախեալ վիճակաց կառավարիչ Հաֆթը Ահմէտ փաշային և Երուսաղէմայ Գառնին:

«Երուսաղէմ գտնուած Սուրբ գերեզմանի եկեղեցւոյն քանի մը տեղերուն պէտք եղած նորոգութեանց մասին, 1841 (1841) տարին իշխանական հրովարտակ հանած էինք: Բայց մեր աչաց առջևը դրուած յայտարարութիւնն մը կիմանամք որ յիշեալ եկեղեցւոյն գմբէթին նորոգութիւնները մինչև այս օրս չեն եղած, և շատ անպարտական են, որովհետեւ գմբէթին կործանման երկիւղ կայ:

«Եւս երկրութիւնը հաստատուած ըլլալով այն կողմերը այս մասին խորհած ճարտարապետին քննութեամբ, մեր բարձրագոյն կամքը այս է որ նոյն գմբէթը այժմեան ձեւով և Արքունի գանձուս ծախիւքը նորոգուի, և երբէ հիմնական ձեւին ամենեւին փոփոխութիւն մը ըլլալու ըլլայ, Երուսաղէմայ Յունաց Պատրիարքը իրաւունք ունենայ նշանակելու զայն. և երբ Սուրբ գերեզմանի եկեղեցւոյն կից առնելը, Մահա մետակնաց աղօթատեղիները ըլլալուն համար ներքէն չըլլայ որ քանդուին, յիշեալ եկեղեցւոյն մէջ նայող պատուհանները գոցելու համար պատ մը քաշուի:

«Եւս նպատակաւ ներկայ հրովարտակ իշխանական դիւանէս ելաւ ու ձեզ խորհուեցաւ: Դուք, կառավարիչ և գաւառաւոր, յիշեալ գմբէթը այժմեան ձեւով և Արքունի գանձուս ծախիւքը, և յատուկ պաշտօնէի մը վերապահութեամբ նորոգել տալու որոշումն իմանալու պէս, անոր գործադրութեանը սկիզբ և այս վիճակին ամենայն կերպիւ հրատարակէք. և Սուրբ գերեզմանի եկեղեցւոյն վրայ նայող պատուհաններէն յառաջ եկած անպատահութիւնները իսկոյն վերջնելու համար, անմիջապէս գոցել տաք զանոնք:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐՆԵՐ

ԳԱՂԱՔԱՎ Փարիզ 20 մայիսի:

Իշխանական հրովարտակաւ նորէն հաստատուեցաւ քանի մը օրէնքներ, որոնք 1848 յիշատակութեան ժամանակը առժամանակեայ հասարակապետական կառավարութեան որոշմամբ ջնջուած էին:

ՅՕԴ. 86. Իշխան կենաց կամ անձին գէմ եղեւնագործութիւնը հայրասպանութեան պէս պատժուի:

Իշխանական գերդատանին անգամից կենաց կամ անձին գէմ եղեւնագործութիւնը մահուամբ պատժուի:

Իշխանական անձին գէմ հրապարակաւ եղած նախապիքը վեց ամիսէն

մինչև հինգ տարի բանտարկութեամբ և 500 Լն մինչև 10,000 Ֆրանք տուգանք պատժուի: Զանցաւորը դատապարտուած բանտարկութեան համեմատ նոյնչափ ժամանակ պիտի զրկուի իւր անձնական, քաղաքական և ընտանեկան իրաւունքէն, և այս պայմանաւոր յանցաւորին պատժոյն լրացած օրէն պիտի համարուի:

ՅՕԴ. 87. Կառավարութեան ձեռք կամ աթոռը յաջորդելու կարգը պարտաւոր կամ փոխելու, կամ իշխանական իշխանութեան գէմ զինելու համար քաղաքացիները կամ ընկերները դրդուելու նպատակաւ գործուած յանցանքը մահու պատժուեցու եւն:

1) Երոյգրեալ երկու յօդուածներէն առաջնոյն վերջը հետեւեալն ալ յաւելաւ:

2. Իշխանական գերդատանին անգամից գէմ հրապարակաւ գործուած նախապիքը 1 ամիս մինչև 3 տարի բանտարկութեամբ և 100 Ֆրանք մինչև 5,000 Ֆրանք տուգանք պիտի պատժուի:

ԱՆԳԱՎԱՆ Լոնտոն 19 մայիսի:

1 օրու իշխանական ըրած առաջարկութեանց զանազան յօդուածները քննուելով մէկիկ մէկիկ ընդունուելու վրայ են:

— Անգղիոյ և Վիլքիքայի մէջ տեղ ծովուն տակէն հեռագրական թել մը հաստատուեցաւ որուն երկայնութիւնը 70 մղոն է:

— Իւլանտիոյ մայրաքաղաք Տուպիլին մէջ քանի մը ժամանակէ հետէ ընդհանուր մթերացոյց մը կը շնուէր, որն որ արդէն լմացած ըլլալով ամայոյ 15 ին բացուեցաւ: Զիշեալ շնուութեան ծախքը 50,000 լիւան անցաւ որ վեց միլիոն զուգուէն աւելի կընէ:

— Լոնտոնի լրագրողներէն մէկուն մէջ Անգղիոյ պաշտօնէից տէրութեան գանձէն տրուած թոշակները հետեւեալ կերպիւ նշանակուած կը տեսնեմք:

Պաշտօնէից նախագահը պաշտօնի մէջ գտնուած ժամանակը տարեկան 5,000 լիւայ, միւսները կընդունին, և պաշտօնատեղի ու ընկերարան ունի փակ հանգրտեան ժամանակը միայն 2,000 լիւա կառնու:

Արտաքին գործոց, ներքին գործոց, երկամիջ և գաղթական երկիրներուն վերաբերեալ գործոց պաշտօնականներն ալ նոյնչափ վարձք կըստանան:

ՍՆԵԾ ԾՈՒԱԿԵՏՈՒՆ ՀԱՍՈՒԹՅՈՒՆ ԱՅՈՒՄՈՒՆԻ ՄԵՋ 4,500 լիւրա է , և Հանգստեան Թոշակը 2,000 լիւրա :

Հնդկաստանի գործող տեսուչը 3,500 լիւրա կրնդունի պաշտօնի մէջ, և 2,000 լիւրա Հանգստեան Ժամանակ :

Սլաւոնականութեան պաշտօնեայն 2,000 լիւրա տարեկան ունի Թէ պաշտօնի և Թէ Հանգստեան Ժամանակ :

Իսլամական գործող տեսուչը պաշտօնի մէջ 3,500, և Հանգստեան ատեն 1,400 լիւրա Թոշակ կը ստանայ :

Պատերազմական գործող նախարարը տարեկան 2,500 լիւրա ունի պաշտօնի մէջ և 1,400 լիւրա Հանգստեան Ժամանակը :

Ելլանտից պաշտօնատարին իւրաքանչիւր քարտուղարը 2,000 լիւրա պաշտօնի և 1,200 լիւրա Հանգստեան վարձք ունի : Ելլանտի կառնուէն նաեւ ծովապետութեան պաշտօնատարին առաջին քարտուղարն ու վաճառականութեան պաշտօնեայն օգնականը :

ԱՒՍՏՐԻԱ Վիեննա 20 մայիս :

Ռուսաստանի Ամէլիա Թագուհին ամուսն 10ին մայրաքաղաքը հասաւ , և շոգեկառաց կայարանը վեհափառ կայսրն ու մեծ դքսուհին Սօֆիա մայրը սիրով ընդունելով զինքը՝ իրենց կառքով իւր բնակարանը տարին : Թագուհին երկու օր Վիեննա մնաց ու անկէ մեկնեցաւ Օլտենպուրկ երթալու (որ իւր հայրենիքն է) ազգականները տեսնելու համար :

Մայիսի 12ին Պէլճիքայի Լէօփոլտ Թագաւորն ալ՝ որ 63 տարեկան է, Վիեննա եկաւ ուղեկցութեամբ իւր անդամները որդւոյն, որ Պրապանդի դուքս կըսուի և տերութեան Ժառանգն է : Օգոստոսիան հիւրերուն արժանաւոր ընդունելութիւն ընելու համար, վեհափառ կայսրը զօրապետներ և երեւելի պաշտօնեաներ զրկեց անոնց զիմացը մինչև տերութեան սահմանադրութիւն : Թագաւորական այցելուները դեռ մայրաքաղաքը չի մտած , Աւստրիոյ վեհափառ Ինքնակալը , ընկերակցութեամբ կայսերազն մեծ դքսերուն , շոգեկառաց տեղին գնաց անոնց սպասելու , և հասած Ժամանակին կայսրը անմիջապէս կայսրսինն դիմացն առջև իրենց դիմաւորեց , և մեծ սիրով և ընտանութիւն ընդունեց զանոնք : Թագաւորն ու որդին իրենց համար եղած պնդութեան պատիւները տեսնելէ ետքը՝ կայսերա-

կան պալատէն բերուած փառաւոր կառքերու մէջ նստան ու Պէլճիքայի դեսպանատունը գացին , որ իրենց բնակարանը պիտի ըլլայ : Հետեւեալ օրը Թագաւորական այցելուներուն պատուոյն համար մեծ զօրահանդէս եղաւ : Իրուսիոյ և Պալիերայի Թագաւորաց գալուն ուրիշ մեծ հանդէսներ ալ պիտի ըլլան :

ՊԵՒՃԻՔԱ : Պրիւսէ 4 մայիս :

Պէլճիքայի տերութեան խաղաղութեան Ժամանակ ունեցած զօրաց Թիւր 80,000 ըլլալով , խորհրդարանին մէջ առաջարկուեցաւ որ 100,000 ըլլայ այսուհետեւ . նմանապէս տարուէ տարի ժողովուած զօրաց Թիւր 10,000 ըլլայ , և զինուորաց ծառայութեան Ժամանակը ութ տարուան տեղ տասն տարի նշանակուի :

Աւստրիոյ լրագիրներէն մէկը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կրնէ մտաբերել Վիեննա ըլլալիչ հինգ Թագաւորաց տեսութեան վրայդ :

« Հասարակաբար կը կարծուի Թէ Աւստրիոյ և Ռուսիոյ կայսերաց , բրուսիոյ , Պէլճիքայի և Պալիերայի Թագաւորաց իրարու հետ Վիեննայի մէջ մօտեցաւ ըլլալիչ տեսութիւնը ամենին քաղաքական նպատակ մը չունի :

« Իրուսիոյ Թագաւորը իւր նախարարներէն մէկն ալ չի պիտի ունենայ հետը , և ճանապարհորդութեան նպատակը միայն կայսեր այցելութիւն մը ընելէ : Պալիերայի Թագաւորը Վիեննայէն կանցնի ինչու որ իւր ճամբուն վրայ է : Պէլճիքայի Թագաւորը իւր ընտանեաց վերաբերեալ պատճառաւ եկած է , Ռուսիոյ կայսրն ալ երկար Ժամանակէ հետեւ Աւստրիոյ կայսեր խոստացած էր այցելութիւն մը ընելու , և անցեալները Լիւպէնի եղբունաբարձութեան լուրը առնելով՝ նոյն խոստումը կրկնած էր ու զան կատարելու կուգայ :

« Ելլանտի ամենայնիւ Թագաւորաց տեսութեանն սա օգուտը պիտի ըլլայ , Ռուսիոյ կայսրն ու Պէլճիքայի Թագաւորը անձամբ զիրար պիտի տեսնեն , որն որ մինչև հիմայ պատահած չունէր : »

Ուրիշ լրագիր մըն ալ կրնէ Թէ , Պէլճիքայի Թագաւորը իւր որդին , որ չափահաս եղած է , Գերմանիոյ գլխաւոր Թագաւորաց ներկայացնելու կը տանի : Եւ Պէլճիքայի անկախութիւնները աւելցնելու նպատակ ունի :

ԵՂԵՒՆԻ

Ելլանտից Թերթերնուս մէջ բաւական տեղի չունենալով , ազգային Գերագոյն Ժողովը և Հոգեւորական Ժողովը նորընտիր անդամոց ցուցակը այս օր կը փութամբ հրատարակելու :

Ազգային երեսփոխանութեան պաշտօնը Բարձրագոյն դրան Թարգմանատան ընտիր անդամներէն Ապրիլեան Սահակ աղային և Արքեմանեան Ստեփան աղային յանձնուեցաւ :

Ելլանտի անդամոց Գերագոյն Ժողովը Մարտուտ ամիրայ Սարիմեան :

Գերագ ամիրայ Երամեան : Կարապետ ամիրայ Պալեան արքունի ճարտարապետ :

Պոզոս ամիրայ Տատեան վառօդապետ : Յօհաննէս ամիրայ Տատեան վառօդապետ :

Պոզոս աղա Աշխանեան :

Պոզոս աղա Պետրոսեան :

Յօհաննէս աղա Եղորճեան :

Գերագ աղա Պարթապեանեան :

Եղորճ աղա Եղորճեան :

Մարտիրոս աղա Բարունակեան :

Բարթոլոմէոս աղա Եղորճեան :

Յակոբ աղա Պէլլիթաշեան :

Յովսէփ աղա Ալեանադեան :

Մէլքիսէթ աղա Ոսկերիչ :

Մահմետ Էդիս աղա Ոսկերիչ :

Տամատ Յակոբ աղա Քէրէսթեճի :

Մահմետ Քէրոբե աղա Ղազալ :

Խաչատուր աղա Հայագործ :

Ելլանտի անդամոց Հոգեւոր Ժողովը

Տ. Թադէոս Եպիսկոպոս փոխանորդ Սրբազան Պատրիարքի :

Տ. Կարապետ Ժ. Վարդապետ փոխանորդ Ս. Երուսաղէմայ :

Տ. Յովհաննէս Վարդապետ Բարոզիչ Խաչաբիւրի :

Տ. Յօհաննէս Վ. Բարոզիչ Պէլլիթաշի և Գուգղուճուգի :

Իգնատիոս վարդապետ Բարոզիչ Պէլլիթաշի :

Տ. Գալուստ աւագ Բահանայ Օրթոքիչի :

Տ. Գերագ աւագ Բահանայ Մայր Եկեղեցւոյ :

Տ. Յօհաննէս աւագ Բահանայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ Իւսթրապուր :

Տ. Երեմիա Բահանայ Խաչաբիւրի :

Տ. Յովհաննէս աւագ Բահանայ Սաւանի :

Տ. Գրիգոր աւագ Բահանայ Գալակտիկի :

Տ. Յարութիւն Բահանայ Ղալաթի :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հարոյն-Ին-Մ. Կէն Թի- 61 :

Տիտոս Յուլիոս երկրորդ օրը քաղքին մէջ մտաւ : Հրէայք ունեցած ոսկին կուլ կուտային որ Հռովմայեցոց ձեռքը չանցնին : Օգրքը սա տեսնելով՝ ողջ ողջ Հրէից փորը դանակով կը բանային ու ոսկի կը փնտռէին : Սէկ օրուան մէջ 115,880 Միւլի քաղքին միայն մէկ դռնէն դուրս հանեցին , բոլոր քաղքին մէջ 1,123,000 հոգի մեռան , և Հրէաստանի մէջ 238,460 հոգի , որ միւնակ կարծեալ երկաթաբարձներուն Թիւն է : 99 հազար երկու հարիւր հոգի գերի տարին , որոց կէսը Հռովմայ մէջ Ժողովրդեան առջև դադանաց պատառ պատառ կոտորել տուին , և միւս կէսն ալ Ասիացոց ծախեցին՝ տասն և ութը տարեկան աղաքները կիլիկիոյն և աղբիւններուն հետ երեսուն և մէկ քիւնէի , որով հաստատուեցաւ որ այս վերջին անգամն ալ Աստուած իրենց աղօթքը լսած էր , այսինքն Ժողովուրդը « Արեւն նորա ի վերայ մեր և ի վերայ որդւոց մերոց » պոռաւով , Պիղատոսէն Յիսուսը առին ու խաչը հանեցին : Աստուած ալ այս վերջին անգամը ի-

րենց սուած խօսքը իրենցմէ պահանջելով , յետոյ երեսը դարձուց անոնցմէ : Ելլանտի ամենայնիւ 38 տարեկ եղբոր կործանեցաւ , որով Յիսուսի անեծքն ալ եկաւ հասաւ « Ոչ միայնք բար ի քարի վերայ որ ոչ քակտեցի » որն որ Հրէից շատերը տեսան : Սակայն Հրէից ազգը նորէն ոտք ելան , Արիւնէն որ Տիտոսի տեղը Հռովմայեցոց Թագաւոր նստած էր՝ եկաւ բոլոր քաղաքը հիմնադրեալ կործանեց և Սիւն լեռան վրայ Դաւիթայ բերդին քով պղծեց քաղաք մը չիւնց որուն Եւթա Բաբիլոնի անուն տուաւ ու հրաման հանեց որ Հրէայներէն ամենեկին մէկը ներս չի մտնայ , իսկ ուր որ գաղաղակ կը մտնար , Արիւնէն լսածին պէս մեռցունել կուտար : Ելլանտի տեսնուած Երուսաղէմը Արիւնէնի շինել տուածն է :

Արիւնէնի եկած ատենն ալ հինգ հարիւր ութսուն և հինգ հազար վեց հարիւր չափ Հրէայք տպանուեցին (Տիւնի պղծմանով) և մէկ մասն ալ Բաղդա և Մամփիլ քաղաքները գերի ծախուեցին : Յիսուս բերդ և ինն հարիւր ութսուն և հինգ քաղաք կործանուեցին :

Արիւնէնի շինել տուած Երուսաղէմը այս օրուան տեսնուածն է՝ Գողգոթա լեռը քաղքին մէջ , որն որ հին Երուսաղէմին ատեն քաղքէն գօրուէ է եղեր :

Արիւնէնի ետք , հարիւր վաթսուն և ութ տարի Երուսաղէմ յաւաքաւորաց ձեռքը մնաց : Բայց Մեծն Կոստանդինոս (և մայրը սուրբ Հեղինէ) եկաւ առաւ Երուսաղէմը , Բրիտանի Սուրբ Խաչը գտաւ . և շատ շէնքեր , եկեղեցիներ , հիւանդանոցներ կանգնեց տուաւ , որոնց շարք մինչև սա օրս կէս կործանած կը տեսնուին :

Յուլիանոս Սողոմոնի շինել տուած անկերակ տաճարը նորէն շինել տալու համար կանչեց բոլոր Հրէայները , որոնք ամեն ունեցածն առաւ , կիլիկիոյն Բէլլիթաշի և տասն հազարի չափ Հրէայք կ'առնէին . բայց դեռ հիմը չի դրած՝ կրակ ելաւ և բոլոր Հրէայները փախուց :

Բրիտանի 501 Թուականին Հրէայք նորէն ապստամբելով՝ դարձեալ քանի մը հազար հոգի տպանուեցան և մնացեալները փախան :

Բրիտանի 613 Թուականին Բողոքես (Խորով) Պարսից Թագաւորը եկաւ առաւ

Տ. Յարութիւն Բահանայ Պալատու : Տ. Աթանաս Բահանայ Մայր Եկեղեցւոյ :

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Արտաքին գործող նախարար բարձրապատիւ Բէշիտ փաշայն երկուշաբթի երեկոյն Անգղիոյ դեսպան վեսմափայլ Սթրատֆորտ տը Բէթլիֆ դերակոնին այցելութեան զնաց ու մեկուկէս Ժամու չափ խորհրդակցեցաւ :

— Երբեք Թիւր օր Գուսպարականէն կայսերական բժշկականութեան ուսումնարանի աշակերտաց հանդիսաւոր հարցաքննութիւնը կատարեցաւ , ի ներկայութեան առատաբուլ Սուլթանին , բարձրապատիւ Փոխարքային և ամենայն նախարարաց և մեծ պաշտօնեից տերութեան :

— Կայսերական փողերանոցի տեսուչ Հասիպ փաշային և Ելլանտից պաշտօնեայ Մուխթար պէյին երկրորդ կարգի Մէճիթի շքանշանը շնորհուեցաւ :

Պատերազմական Ժողովին անգամ ներէն Ճէմալետօնի փաշային յիշեալ պատուանշանին երրորդ կարգը տրուեցաւ :

Տիւրքեանց Մեծապատիւ Կարապետ պէյը երրորդ կարգի Մէճիթի շքանշանը ընկալաւ :

Արքունի փողերանոցին ոսկերչաց գլխաւոր Պոզոս շէյխին և դրամահատութեան կառավարիչ աղնուատոճմ և ազգասէր Միհրան շէյխին Տիւրքեանց նոյն շքանշանին չորրորդ կարգը ընդունեցին :

— Հարթուս առաջին օրերը արքունի շոգեկառերը անդադար զբաղեալ էին Կոստանդնուպօլսոյ նեղուցի մէջ խաւրթած կայսերական երկայարկ և եռաշարի պատերազմական նաւերը քաշելով դէպ ի Սեւ ծովու բերանը տանելու , որպէս զի նեղուցին մուտքը օտար յարձակունքէ (որն որ անկարելի է) վայելուէ կեղծու պաշտպանէ :

— Կ. Պօլսոյ նախորդ Պանքային հանդիները վերջացնելու պաշտօնով կազմուած յանձնարարական Ժողովին անդամները , Եանի Փալիսարի , Սթէֆանօ վիչ , Չարիֆի , Ամարոզի Բալի և Բալարոնի , բարձրապատիւ Փոխարքային հըրաւիրանք Չորազանի կայսերական պալատը երթալով , վեհափառ Սուլթանին ներկայանալու պատիւ ունեցան : Ելլանտի կայսերական մեծութիւնը մարդա-

Երուսաղէմը Հռովմայեցիներէն , և Հրէայք իննուն հազար Բրիտանիայ գերի ծախուաւնէն յետոյ պէս տանձաւորներով մեռուցին : Հրակէս եկաւ առաւ Երուսաղէմը Պարսիկներէն և Սուրբ Խաչին դրօշը բերդին վրայ անկեց :

Իմն տարի ետքը Սուլթան Իսմէլ Երուսղէմը պաշարեց . և չորս ամիս յետոյ Պալատին և բոլոր Հրէաստան Օսմանեցոց անձնատուր եղան :

Բրիտանի 643 Թուականին Օմիտոցիք և Արապիք* Սուլթան Իսմէլը տպանեցին և երկու հարիւր տարի չափ Երուսաղէմը իրենց ձեռքը մնաց , որոնք շատ արիւն Թալիեցին :

Բրիտանի 868 Թուականին Ահմետ առնուով ապստամբ մը Եղիպտոսը իրեն հպատակ ընելով եկաւ առաւ Երուսաղէմը , բայց իւր հարազատ որդին Պալատարի կուտակալէն յաղթուելով Երուսաղէմը կուտակալէն անցաւ ի Թուին Բրիտանի 908 :

* Հին ատեն անուանի Թագաւոր , կամ ապրտամբ , ինչ և ինչ կը ժողովուրդն ալ նոյն անունով կը կանչուէին , ինչպէս Օմիտոս և Ապստ , երկուքն անուանի (եղիւ պէյի) էին և իրենց Ժողովուրդն ալ Օմիտոցիք և Ապստցիք կանուանէին :

սիրութեամբ ընդունելով յիշեալ ժողովոյն անդամները, անոնց ըրած ծառայութեանց իւր բարձր հաւանութիւնը ցուցնելու բարեհաճեցաւ, և մէյմէկ ազամանդեայ տուել շնորհեց:

Հինգշաբթի օր վեհափառ Ինքնակալը և Վայսերական տէրութեան պաշտօնները Արքեպիսկոպոսին նաւարանը դադրեցնելով Թէրեֆիէ անուամբ նորաշէն երկայարկ պատերազմական նաւը ջուրը լնուցնելու հանգիստ կատարուեցաւ:

Աւրիշ երկայարկ նաւու մէջ ալ շինութեան սկիզբն ըլլալու է, որն որ լնմընալէն ետքը՝ շոգեշարժ պտուտակաւոր մեքենայ ընդունելու է:

Նուազ ազգային երեսփոխան (լուսին) և Վարդապետ իշխանին բարձրագոյն դրան մօտ գործակալ (բարեւ. քահանայ) Սինեօր Աթոքաթի Արիսթարքին երեքշաբթի օր Մայրաքաղաքէն մեկնեցաւ Պոլսէն և անկէ Վիեննա երթալու:

Շիրիէի խաչքիւնի շոգենաւուց ներդուցի մէջ երթնելու ժամանակ նոր կարգադրութիւնները, որ անցեալ շաբթու առաջին օրը սկսան ի գործ դրուիլ, հասարակութեան մեծ դիւրութիւն տալով, մեծարգոյ վարձակալաց բարի տրուեցնելու ժամանակը ամեն ալ կը գոյնն: Ամեն օր յարմար ժամերը ներդուցի մէջ գտնուած երեւելի գիւղերը շոգենաւ կը բանի և այնպէս կարգադրուած է որ մի և նոյն օրը Թէ ներդուցի գեղերէն Վոտանդնուպոլիս և Թէ Վոտանդնուպոլիսէն ներդուցի գիւղերը առտուն երթալու երեւելին դառնալ կարելի է:

Այս նոր կարգադրութիւնները Շիրիէի խաչքիւնի շոգենաւուց համեմատաբար պատուականութիւնը, և ճամբորդները կամուրջին և հաստատուն նաւաւ մատուցելու վրայ առնելու հանելու դիւրութիւնները բնականաբար նախաւորութիւն տալով անոնց, և օտար շոգենաւուց երթնելու ժամանակ դարմանը յոյս կուտան, մանաւանդ և Թէ անցուղարձի. զինքն ալ հաւասար չափով ըլլան, փասն զի կրտսն Թէ մի և նոյն ընկերութեան զանազան շոգենաւերը զանազան զինքն ունին մի և նոյն ճամբուն համար:

Օ միւսերկուց Իմփարիս լրագիրը կը գրէ Թէ Անատոլիոյ ներքին դաւաճաններէն առնուած լուրերուն նայելով՝ զանազան տեղուանք 60 հազար օխայէն աւելի մարտի հաւելի շարդուեր են կառավարութեան գործակալաց խնամք:

Ներքին լրագիրը այս լուրը գրելէն ետքը քանի մի վիճակագրական հաշիւներ կրէ, որով կ'ամացունէ. Թէ ինչքան վերջին տարիս յառաջ գալ այս տարուան հնձոց, եթէ այն հաւելիները ձգուէին որ անին:

Մէկ մարտի հաւելիները մէկ տեղ ժողովուած մէկ գլուխ կը կազմեն, որուն մէջ 34 սերմուկը կը ըլլան: Մէկ օխայի մէջ վրայ վրայի հաշուելով՝ 2,080 գլուխ հաւելի կը գտնուի. այս գլուխները 34ով բազմապատկելով, մէկ օխային 70,720 մարտի հաւելի կը գրուէն, այսինքն վերոյիշեալ 60 օխային մէջ 4,242,000 հաւելի կայ:

Մէկ մարտի հաւելիներէն ելած վայրկեանէն մինչև սատկիլը միջին հաշուով 30 հասկ արմուկը կրնայ ուտելու, ուստի յիշեալ հաւելիներէն ելած մարտիները ամենը մէկէն 127,296,000,000 հասկ պիտի ջնջին: Մէկ հասկի մէջ առ հասարակ 40 հատ արմուկ կը գրուէն. ուստի 5,091,840,000,000 հատ պիտի կորսուէր: Մէկ օխան միջին հաշուով 25,000 հատ կը պարունակէ. ուստի եթէ վերոյգրեալ հատերը 25,000ով բաժնելու ըլլանք, 203,673,600 հօխա կամ 10,183,680 քիւն կը գտնուի, որ մարտիները հաւելիներէն ելելով պիտի ուտեն: Բայց չափազանցութեան կասկած մը չը թողլոյ համար՝ այս գումարին միայն տասներորդ մասը հաշուենք, և 1,018,368 քիւն (20 հօխանոց) կը գտնուի որ կորուստէն ազատուեցան:

Այս ահագին վնասուն մէջ հաշուած չեն պարտէշներուն և այդիններուն մէջ մարտիներու ամպերէն եղած կորուստը:

Ներքին հինգշաբթի օր Պիւլիս շոգենաւուն նաւակ մը կապուած ներդուցէն վեր երթալու առնելով, Օրթագիւղի նաւամատոյցի մօտենալու համար շոգենաւէն զատուելուն պէս անիւններուն ալիքներէն շրջեցաւ և երկու Թիւպլանները ծովուն մէջ ինկան: Բարեւ բարդաբար ուրիշ նաւակ մը վրայ հասնելով՝ զանոնք ազատեց:

Ներքին ուրբաթ առտուն երկու հեղինացի գողեր Պիւլիսը Բիւլիսի մէջ Կարիս քաղաքէն Թագը տուն մը մտնելով ինն արծաթ գրգալ յափշտակելու փախեր են: Գանդ մէջ գտնուող աղախներէն չը վախնային՝ անշուշտ շատ բան պիտի գողնային: Ստիկանութեան գործակալները այս եղեւնագործութիւն իմանալով՝ պէտք եղած խուզարկութիւնները ի գործ դրին և գողերը ձեռք

անցուցին:

Բանի մը ժամանակ առաջ Բիւլիսի մէջ խանը գողեր մտնելու ծխախոտի ծանրագին զարդեր գողցած էին: Ստիկանութեան գործակալները անցեալ չորեքշաբթի օր գողցուած բաներէն քանի մը կտոր բան երկու յոյներու ձեռք գտնելով զանոնք բանտարկեցին:

Նոտիկ Թայմը գետը նաւ մը մը տաւ, որ Պրագիլիայէն կուգար: Ներքին նաւուն մէջ 18 ոտնաչափ երկայնութեամբ ահագին վիշապ մը կայ եղեր, որ ճամբորդութեան ժամանակը 36 ձագ ծներ է: Բայց ամեն մէկը 2 ոտնաչափ երկայն էին, և վեց շաբթուան մէջ միայն 1 մատնաչափ երկնցք են: Ստիկանութեան ճամբայ ելելու առնելով այժմ կը կրէր և իբրեւ պաշար, և երեք ամիսի չափ ուրիշ բան մը չէ կրէր: Բայց ձագերը հանելէն ետքը ամեն օր 29 աղանի կուտէ եղեր: Չորեքը նաւուն ծակուծուկ տեղերը կը մտնէին, բայց Թուրքալը չըլլանէ՝ նաւաստիները զանոնք կը բռնէին: Նաւապետը ծանր գնով այս օձային ընտանիքը ծախել է:

1851ին Սարտէնիոյ երկիրներուն մէջ մտած ապրանքին արժեքը՝ 131,548,047 ֆրանքի հասեր է. իսկ դուրս դադարեցնելու արժողութիւնը միայն 73,133,389 ֆրանքի եղեր է. այսինքն 58,414,658 ֆրանքի արժողութեամբ աւելի ապրանք մտեր է:

Բանի մը ժամանակէ հետե գերմանիոյ և Գաղղիոյ լրագիրները խառն աւելան (տանա տէ Թապլ) ըսելով լուր մը կը հրատարակեն, որպէս Թէ սեղանները մարդկային մարմնոց մագնիսական կամ ելեքտրական զօրութեամբ տեղեւորուել կը շարժին կը դառնան կը քաշեն և այլն: Թէպէտ մեզ անհաւատալի կերպով բայց որովհետեւ բազմաթիւ օրինակներով այս նոր գիւտը պատմուած կը տեսնուի, այս տեղս Լաիլէս լրագրէն կը համառօտեմք հետեւեալը, և ընթերցողաց համբերութեանը կը յանձնեմք անոր փորձը:

Բոլորակ սեղանի մը չորս դիւն (մեծութեանը համեմատ) չորս հինգ կամ աւելի անձինք կը նստին, արք և կանայք խառն. ձեռքերը սեղանին վրայ, աջ ձեռքը (ճիշդ) փոքրիկ մատը բոլոր նշանաւոր ձախ ձեռքը փոքրիկ մատին վրայ դրուելու է. ուրիշ բանով սեղանին դրակներ չէ, ոչ ոտքով ոչ զգեստով, նոյն զգեստութիւնը ընելու են նստողները որ իրարու միայն փոքրիկ մատովն զգչին: Այսպէս քառորդի մը չափ, երեքմի կէս

ժամ, մէկ ժամ կամ աւելի ապաստելով, սեղանը կ'սկսի տեղէն շարժիլ և դառնալ արագութեամբ: Ձեռքերով չլնուած շղթան աւերելու չէ, և սեղանին շարժմանը յարմարեցնելու է: Այսպէս գարձած ժամանակը, եթէ ուժով սեղանին վրայ ձեռքերը կը թնցնելով, շարժումը դադարեցնեն ու առանց շղթան աւերելու՝ այսինքն առանց մատը մտնելէն զատելու տակը եղած մատերը վերան բերեն, այն առնելով կ'սկսի միւս կողմը դառնալու:

1. Հինգ հոգի նստելով երկուքին երկու ձեռքը երկու փոքրիկ մատերը քովիններուն մատերուն տակը դրուելու միւս երկուքին փոքրիկ մատերը բռնելով նստողներուն վրան դրուելով, և հինգերորդ մարդուն ձախ ձեռքին փոքրիկ մատը քովին մատին վրայ դրուելով սեղանը աջ կողմէն դէպ ի ձախ դարձեր է:

2. Հինգ հոգիներ երեքը մէյմէկ ձեռքը սեղանէն վերցնելով, բնականաբար (պաշտօնական) միւս ձեռքին փոքրիկ մատին տեղը գործածելու են, նոյն աղբիւրով խառն եղեր է:

3. Շղթան աւերել են, այսինքն ձեռքը ձեռքէ զատել են. սեղանը շարունակ դարձեր է, և շարժման ձեւ ալ փոխել են առանց շղթան նորէն կազմելու:

4. Ձեռքերը սեղանին վրայէն վերցնել են, և երկու երեք վայրկեան ետքը կրկին շղթան կազմել են, և սեղանը սկսել է նոյն հնազանդութեամբ բանելու:

5. Նոյն անձինքը նստած տեղերին ու կարգերին փոխեցին ու դարձեալ շարժումը չը դադարեցաւ:

6. Աւրիշ մարդիկ եկան առաջին նշանաւորներէն մէկ քանիսն տեղը բռնեցին, սեղանին շարժման ձեւը չփոխուեցաւ ու արագութեամբ չը դադարեցաւ:

7. Նաւային հինգ անձինքը հետեւեալ տեղերին ուրիշներուն տուին և մագնիսական զօրութեամբ շարունակեց:

8. Շղթան առանց աւերելու՝ ձեռքերը կամայ մը դէպ ի մէկ կողմը բռնելով ըլլան, սեղանը փոխանակ դառնալու դէպ ի այն կողմը կը թափ, և ձեռքերը ետ քաշուած առնելով դարձեալ ետ կուգայ: Այս պէս քաշուելու ժամանակ սեղանը յատակի տակտակին մէկ ճեղքուածքէն արդեւ տեսնայ իսկոյն կը ծախ, որպէս Թէ վրան ծանրութիւն մը ըլլար:

Այս մագնիսական փորձը խորի մը վրայ ալ ըրել են չորս հոգի Գալիլէի մէջ,

Մէկմէկ իրար անուշով նոր ապտամբ մը Եգիպտոսը առնելով, Երուսաղէմ ալ իրեն անձնատուր եղաւ:

Իսթամբուլը կամ Գաթիքից Բրիտանի 988 թուականին Սիրի (Սարի) կողմէն դաւալով Մէկմէկ իրար ապտամբին ցեղը Եգիպտոսէն վերանցին և Պաղեստինին՝ քանի մը կողմերը իրենց անձնատուր ըլլին:

Օրթոք անուշով Օսմանցի մը Բրիտանի 981 թուականին Երուսաղէմը առաւ, և իրեն որդիք քանի մը տարի իշխեցին, յետոյ Մոսթաթի Եգիպտոսի կուսակալը վերջնական զանոնք Երուսաղէմէն:

Սուլթան Հաթիմ Սուլթան Աղիզին արեւմտեան Երուսաղէմը առնելով, շատ ներդուցիւն քաշելու առաւ. Բրիտանից, և Բրիտանի 1021 թուականին:

Բրիտանի 1078 թուականին Մալեպաշ առնուով Օսմանեան ապտամբ մը Երուսաղէմը առաւ և շատ չարաբեց բնակիչ Բրիտանիները, Օրթոքից աս ապտամբին օրը նորէն Երուսաղէմը դառնալով, Բեառուան, Հալեպի (Պամակտի) կուսակալին դէմ պատերազմ բացին, բայց նորէն յաղթութեամբ, Գաթիքից դարձեալ իշխան մը:

Նային յերուսաղէմ, և ասանց օրն էր որ խաչակիր (քրոսազատ) զօրքը Պաղեստինի կողմերը եկան:

Կոնստանդնուպոլիս 1099 թուականին Պաղեստինի կողմերը բազմաթիւ մեծամեծ իշխաններով, և անհամար զօրքով Բաշ Բեմին (քիմիսթաթ) առնելով, և անկէ ետեւ կու գունդի բաժնուելով, առաջին գունդը Երուսաղէմ և երկրորդը Բեթլէհէմ քաղաքները և քիչ ժամանակի մէջ Երուսաղէմը առնելով, բերդին վրայ Սուրբ Խաչի գործը անկեցին. Բրիտանի 1099 թուականին Զուլիս 12ին ուրբաթ օր կէս օրէն երեք ժամ ետքը:

Բրիտանեայ իշխանները ուղեցին Սոնդոպրէն (Սոնդոպր) գլուխը Թագաւորական պալատէն: Բայց խնարհ Թագաւորական պալատէնը առաւ. «Բրիտանի գլուխը փշիւղէն պսակ դրած են. և անկախաբար պսակ գլուխս չեմ դնել»:

Թէ Եգիպտոսի Սուլթանը և Թէ խաչակիր իշխանը շատ աշխատեցան Երուսաղէմը Բրիտանից ձեռքէն առնելու, բայց ամեն անգամ ալ յաղթութեամբ ևս դարձան:

Կոնստանդնուպոլիս 1100 թուականին Բաղդադի իշխանը իր սեղը Թագաւոր դրուէ, որն որ Բրիտանի 1118 թուականին պաշտօնավարէ մէջ մեռնելով իւր սեղը Բաղդադի իշխանը Թագաւոր եղաւ:

Բայց մահուանէն ետքը Թագաւորութիւնը Սիլիսիան անուն արջկանգ անցաւ, որն որ Ֆուլք արքային կնիկն ըլլալով Թագաւորութիւնը իւր երկրները առաւ. Բրիտանի 1150 թուականին՝ անոր մահուանը իւր հարազատ որդին Բաղդադի իշխանը Թագաւոր անուանեցաւ. Բրիտանի 1140 թուականին որն որ քանի տարի Թագաւորութիւնը ընելով, իւր մահուանը իւր եղբայրը Ամորի գահը անցաւ: Այս ալ տասնութիւն տարի Թագաւորութիւնը ընելէն ետքը՝ մեռաւ ու Թագաւորութիւնը արեւն արուեցաւ, որ Բաղդադի իշխանը չորրորդ ըսուեցաւ:

Այս Բաղդադի իշխան Գ. ին ատենէն որ Սա

* Այսպէս կը կարծուի Թէ: Կոնստանդնուպոլիս Բաղդադի մեռած ըլլալ, որուն բերդերը ինքը չենէր տուած էր:

** Սոր ատենը լուեցաւ. երկրորդ խաչակիր զօրքերուն (քրոսազատ) ոտքը կըլլար որն որ Սուրբ Բեթլէհէմը առաւ. քրոսազատ էր:

Լահասին Եգիպտոսի Սուլթանը եկաւ, և Թէպէտ յառաջ յաղթութեամբ, բայց յետոյ յաղթեց ու բոլոր Զրէաստանը իրեն հնազանդեց:

Բաղդադի իշխան Գ. իւր քոյրը Սիւլա ալ Լիւսինեանին ամուսնութեան տուած էր, որուն համար քաղաքի մեծերը առնախանձու դանկատ կրնէին, Բրիտանի 1184 թուականին Թագաւորը մեռնելով, Թագաւորութիւնը իւր քեռորդուցին մնաց, որն որ ուժ տարեկան աղայ մըն էր և Բաղդադի իշխանը հինգերորդ ըսուեցաւ. ասկայն երկու տարիէն ետքը արեւմտեան մեռնելով, մայրն ալ Թագաւորութիւնը իւր երկրները Լիւսինեանին տուաւ, որ առաջին մը ետքը Գեղեղիստ Սալահատինին հետ պատերազմելու առնելին, Թրեքսոնի իշխանը ապստամբելով Սալահատինին ձեռքը տուաւ:

Բրիտանի 1188 թուականին Սալահատին Երուսաղէմը առաւ և մէջի գտնուած Բրիտանիներէն մարդ գլուխ տարեկան տուրք պահանջեց, որն որ տասն ու չորս հազար հօգի չի կրնալով վճարել գերի առնուեցան: Սալահատին տաճարը մտնելով ուր տեղ Բրիտանիները եկեղեցի շինել էին, ժողովարան

